

ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

М. ТРОЦЬКИЙ

ЛИТОВЦІ

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN

ВІДЕНЬ, 1917.

НАКЛАДОМ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

EDMONTON BOOK STORE
10234-56TH STREET
EDMONTON, - ALTA.

Digitized by

Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

714.75
T 75e

Етнографічна межа Литви починається на півночі на побережжю Балтійського моря, там, де курляндська губернія межувала з Прусією, й тягнеться на просторі 30 кілометрів по морському берегу, потім іде приблизно по межі між ковенською та курляндською губернією; у віленській губернії литовська етнографічна територія займає північну частину свенцяньського повіту, західну частину віленського повіту, троцький і частину ошмянського повіту. В городненській губернії Литовці заселяють її північний кут. У сувальській губернії литовськими є повіти владиславівський, мариампільський, волковиський, кальварійський, більша частина сейнського й частина сувальського. В Прусії Литовці живуть в північно-східній окраїні в кількості 121 тисяч і творять там 2% цілого місцевого населення. По статистиці 1897 р. в Росії жило 1,658.532 Литовців. В Енциклопедичнім Словнику Брокгауза й Ефрона зазначено, що в північно-західнім краю живе 2,458.825 Литовців; разом з пруськими Литовцями й емігрантами поза межами Європи литовський народ числить неменше 3 мільйонів.

Національна територія Литовців обіймає понад 88.000 квадратних кілометрів; на ній Литовці творять навіть по російській статистиці 1897 р. 60% цілого населення. Поза тим тут живе 13% Білорусинів, 11% Жидів, 9% Поляків, лише 4% Москалів і 3% Німців.

Національна свідомість литовського народу є запорукою того, що число його членів не буде зменшувати ся на користь Москалів або Поляків. У містах литовської території число Литовців не зменшується, а постійно зростає.

Історична доля Литовців була довгі століття получена з історичною долею українського народу. Входячи в склад Великого Князівства Литовського, в 1569 р. (люблинська унія) Українці були получені через Литву з Польщею. Але получена з Польщею Литва мала свою широку автономію,

одною з головних підстав якої було литовське державне право, сформульоване в так званім Литовськім Статуті. Окрім того Велике Князівство Литовське мало свій окремий найвищий суд — литовський трибунал, своє військо, своїх вищих державних урядників і т. д. Але польські магнати не дуже-то шанували литовську автономію й се було джерелом постійної внутрішньої боротьби між Польщею й Литвою. Польсько-литовські контрасти загострювали ся инколи до такого ступня, що в 1655 р. литовська шляхта під проводом Радзивилів видала формальний акт про відокремлення від Польщі та про своє прилучення до Швеції. Але вороги Швеції не допустили до побільшення її литовськими землями. По розпаді польського королівства майже ціла етнографічна територія Литви остаточно припала Росії в 1815 р. Обіцянки, дані Литовцям, шанувати права й привилеї, які мала Литва досі, російське правительство зламало дуже скоро найбрутальнішим способом. Литву повернено в одну з багатьох нещасливих чужоплемінних російських провінцій. Російський гніт зробив ся тут так незносим, що багато Литовців взяло навіть участь у польськім повстанні 1831 р. проти Росії. Разом з знищенням польської автономії після сього повстання знищено й останки тих національних прав, які Литовці ще мали в сувальській губернії, що належала до Конгресової Польщі.

Окрім чисто національного гнету Литовці яко католики зносили й тяжкі релігійні переслідування. Спільний релігійний гніт, який терпіли разом Литовці й Поляки з боку російського правительства, зменшував національну відпорність Литовців супроти Поляків, тому польонізація Литовців прибрала тут ще більші розміри ніж русифікація. При загальнім переслідуванню „інородців південно-західного краю“ російське правительство затушовувало різниці між Поляками й Литовцями, переслідуючи їх часто яко „католиків“.

Дня 22 мая 1864 р. видано закон, по якому католики, себто Литовці й Поляки, не мали права діставати посад, на яких вони могли мати близькі зносини з народом. Тим самим всі посади в державних і місцевих інституціях, при поліції, почті, а навіть і в наукових інституціях на Литві зайняли „справжні Росіяне“. Ся політика безмежної русифікації постійно збільшувала ся протягом 30 років і 20 лютого 1894 р. міністер комунікації видав таємний циркуляр, аби всі зайняті на залізницях, при річній комунікації, битих шляхах і т. д. були „православними Росіянами“.

Неліпше господарювали російські адміністратори й на селі. Дня 23 грудня 1865 р. видало правительство закон, що забороняв католицькій шляхті, як польській, так і литовській, яка зрештою була вже дуже малочисельна, купувати маєтки в місті або на селі. Оренду обмежило правительство також на 12 років. Дня 20 лютого 1894 р. ці розпорядки поширено також і на протестантів, а навіть на тих Росіян, що оженили ся з особами „чужої віри“.

Земельна політика російського правительства супроти литовського селянства була инша. Воно старало ся відокремити селянство від останків литовської шляхти, а разом з тим відокремити в самім селянстві „покірних овець від упертих козлів“. Правительство видало 13 липня 1868 р. приказ, аби селяне, які хочуть набути землю, внесли просьбу до губернаторів і додавали до сього свідоцтво політичної „благонадійности“.

Але, не зважаючи на ці перешкоди, по останнім нещасливим польським повстанню 1863 р., що сильно ослабило поміщиків і на Литві, литовські селяне набули собі досить велику земельну власність. У ковенській губернії селянам належить майже стільки-ж землі, як і дідичам. А в сувальській губернії селяне мають тричі більше землі ніж дідичі. Але всеж литовський селянин пересічно має небагато землі, більш третини литовського селянства належить до малоземельних і безземельних. Се зясовує низьку зарібну платню на Литві й величезну еміграцію; до самої лише Америки виїхало напр. в 1907 р. до 30.000 литовських селян. Еміграція з Литви так само, як і з України, спричинена у великій мірі тим, що російське правительство навмисно держить поневолені нації в темноті, а тим самим і не дає спроможности провадити добре своє господарство.

Супроти литовської мови в школі й громадських інституціях правительство провадило таку саму політику, що й на Україні.

Правда, в момент прилучення Литви до Росії просвіта на Литві не була так розвинена, як по Україні; університет у Вільні не був литовським огнищем науки. Русифікаційна політика заступила лише місце польонізації литовського народу. Віленський університет закрито в русифікаційних цілях ще в 1832 р., разом з ним замкнено й багато середніх шкіл, які удержувано почасти приватними засобами, й дуже багато низших шкіл.

Замість сього правительство стало заводити російські школи, в першій мірі воно заснувало три духовні семінарії,

мужеські й жіночі гімназії у Вільні, Ковні та Сувалках і прогімназії в Шавлях та Маріямполі, розуміється, всі з викладовою московською мовою. Лише в Сувалках і Маріямполі дозволено науку литовської мови, зрештою лише дві години тижнево. Релігії вчили спочатку литовських дітей в рідній мові, але вже в 1871 р. міністер просвіти гр. Толстой завів московську викладову мову й для цього предмету.

Ранійше в Литві були школи при кожній парохії, а крім того було багато приватних „мандрівних“ шкіл. Після прилучення до Росії всі школи заборонено під загрозою великої кари. Замість того засновано російські школи в дуже обмеженім зрештою числі, на 10—20.000 мешканців припадала лиш одна школа.

Але й до сих шкіл, чужих для населення і мовою і вірою і складом учителів, Литовці майже цілком не ходили, лише крайня потреба піднесення просвіти примусила їх згодом ходити до шкіл міністерства просвіти, а до церковних шкіл Литовці і в останнім часі майже зовсім не ходили.

Не зважаючи на всі змагання російського правительства держати Литовців у темноті й русифікувати їх, процент грамотних серед Литовців досить високий, а саме 52⁰/₁₀₀. Литовські батьки уважали своїм національним обов'язком хоч крадькома вчити своїх дітей принаймні читати по литовськи. Щодо того Литовці можуть бути добрим прикладом для тих Українців, які не вчать своїх дітей навіть і говорити в рідній мові, а тим менше писати.

В часі визвольного руху, коли литовський народ виборов собі деякі права на просвіту, в Литві почали засновувати багато приватних низших і середніх шкіл, в яких вчили дітей литовські вчителі й учительки.

Разом з тим почали засновувати в Литві й різного роду культурно-просвітні товариства. Важнішими з них було „Світло“ (Zilurys) в сувальській губернії з декількома тисячами членів. Воно мало кілька початкових шкіл з литовською викладовою мовою, жіночу гімназію в Маріямполі й кілька бібліотек-читалень і т. ин. Напрям цього товариства — клерикальний. Через стару, міцну церковну організацію се товариство позасновувало по цілій Литві свої філії, числом до 50. Воно мало й свій тижневник — „Джерело“ (Szaltinis). Подібне-ж товариство „Сонце“ (Saulė) існувало і в ковенській губернії, воно мало кілька шкіл для дорослих, курси для підготування учителів, двокласову

школу і т. д. В сувалській губернії існувало крім того культурно-просвітнє товариство „Світ“ (Sviesia), в яким організувалися поступові верстви населення; воно мало 18 філій, майже 700 членів, більше ніж 10 бібліотек-читалень, кілька театральних труп і хорів, між иншим воно займалося і розповсюдженням поступової літератури в литовській мові. Далі треба згадати „Товариство розповсюдження литовських бібліотечок“, яке засновувало в глухих сторонах Литви невеличкі дешеві бібліотеки. Крім того у Вільні заснувалося „Литовське наукове Товариство“, що мало свій невеликий музей і бібліотеку. В літку 1907 р. організувалися два товариства литовських жінок, що прямували до досягнення прав для жінок.

Поруч з розвитком литовських національно-культурних товариств розвивалася і литовська преса. Повстав цілий ряд литовських часописей. Видавали їх в більшості литовські товариства, які поруч з тим займалися і видаванням литовських книжок. В 1910 р. в литовській мові видавалося 44 періодичних видань. Не зважаючи на те, що в Росії жила головна маса литовського народу, там виходило лише 12 часописей, в Пруссії — 9, в Америці 21 і в Шотландії 2. Відносна слабкість литовської преси в Росії пояснюється тим, що до кінця 1904 р. Литовці мали майже так само мало спроможности друкувати щось в литовській мові, як і Українці в своїй рідній мові. Незвичайний, порівнюючи, розвиток литовської преси в Америці показує дуже яскраво, яка величезна маса Литовців мусіла втікати до Америки від московсько-польської господарки на литовській землі.

До російської революції книжки й часописи для російської Литви друкувалися в сусідній Пруссії (в Тільзіті) та звідси тайно перепачковувалися до Росії.

Яка маса литовських видань переносилася до Росії, можна бачити хочби з того, що за час від 1891 до 1902 р. на пруській кордоні російська поліція заарештувала 174.259 примірників найрізноманітніших литовських видань, не числячи тих, які сконфіскували жандарми й поліція в самій країні.

В розвитку литовської преси й видавництв всякого роду пруська Литва грала таким робом туж саму роль для російських Литовців, що Галичина для російських Українців.

Коли світські книжки в литовській мові в межах Росії до 1904 р. були цілком заборонені, друковано молитовники, хоч і в литовській мові, але московським письмом і роздавано їх навіть задурно простому народові, але Литовці

рішучо спротивилися заведенню московського письма й палили книжки, надруковані ним. Боротьба за власне письмо стала одною з важніших основ національної боротьби Литовців і вони досягли своєї; в 1904 р. царським указом дозволено Литовцям друкувати книжки латинським або, яким вони собі хочуть, письмом. І щодо цього Литовці можуть бути добрим зразком для Українців, у яких російське правительство старається відібрати їх національну правопис і замінити її московською правописом.

Більшість литовських часописів, що виходили в Росії, були тижневниками, крім того там виходило кілька місячників і лише один дневник. І щодо цього литовська преса подібна до української, а сю подібність можна пояснити тим, що як в литовським, так і в українським національним життю визначну роль грає селянська маса, що в будень не має спроможности читати. А до тогож, як Литовцям, так і Українцям доводилося більше приготувати народ до широкої національно-політичної боротьби ніж брати участь в щоденнім політичнім життю деспотичної Росії.

Видаванням литовських книжок займалося переважно кілька спеціальних видавничих товариств, найбільше з котрих мало до 5000 членів.

Перших початків литовської літератури треба шукати в народніх піснях (*dainos*), в яких відбилася і литовська мітологія і історія князівських часів. Перші литовські книжки духовного змісту були надруковані в половині та кінці XVI століття в Кенігсберзі та Вільні. Перші книжки світського змісту з'являються в XVIII ст., коли Христіан Дуоналейтис (1714—80) написав оригінальну поему з життя литовського селянства п. з. „Чотири пори року“. Антон Страденіс (1754—1834) писав свої натхнені пісні в щиронароднім тоні, він же є і автором литовського гімну, який Литовці співають і посьогодні. Дев'ятнадцятий вік був особливо багатим в історії литовської літератури, в сім часі писали визначні історики Симеон Даукантас, Юрій граф Плятер, єпископ Матіас Волончевський, філософ проф. кенігсберзького університету Фрідріх Курматіс, відомий з своєї граматики литовської мови та словника, національний поет Веношинський, Барановський, педагог Івінський і т. д.

Але значну частину визначних литовських письменників притягнула до себе польська література; у відношенню до Литовців вона грала ту саму роль, що московська література відносно Українців; Литовці мали також своїх Гоголів, Короленків, Мачтетів, Данилевських і таких інших,

що полишили свій народ і стали працювати на користь багатшого сусіда.

Найбільший польський поет А. Міцкевич був не лише родом Литовець; він любив свою вітчизну, як небагато інших. Його кращі твори: „Гражина“, „Конрад Валенрод“ і „Пан Тадеуш“ взяті з литовського життя. Також і деякі інші польські письменники — Богущ, Нарбут, Сирокомля, Крашевський були Литовцями найчистішої крові.

З молодих литовських письменників, що писали в литовській мові й були в тісних зв'язках з народом у своїй творчості, треба зазначити поета Петра Арминаса, публіциста, поета й композитора Вінкентія Кудирка, публіциста Павла Вишинського та фільольога ксьондза Яуніса.

Поруч з розвитком новітньої литовської літератури почав помітно розвивати ся і литовський театр. В останніх же часах почало розвивати ся і литовське малярство та різьбарство. З малярів найбільш відомі Змудзінювічюс, Кальнокас, Варнас та Чурліоніс; останнього узнала частина петербурзької преси за геніяльного маляря. З різьбарів та архітектів більш відомі від інших — Римша, Вівульський і Ярошевич. З композиторів відоміші Науяліс і Пйотровський.

Розвиток литовського мистецтва сильно спинає те, що литовська шляхта спольонізована, а простий народ має замало грошей, щоб набувати твори рідного мистецтва. Подібне-ж явище стрічаємо на жалі і між Українцями.

Новітнє національне відродження литовського народу почало ся в другій половині XIX століття. Скасування кріпацтва в 1861 р. (в сувальській губернії в 1864 р.) та здушення польського повстання в 1863 р. були переломовими пунктами в історії литовського національного відродження. Скасування панщини дало спроможність селянству взяти участь у громадському життю країни, а репресії російського правительства супроти польських дідичів, які брали участь в повстанні 1863 р., зменшили польонізаційні впливи на литовське селянство й дали йому більшу спроможність звернути свої національні сили і проти русифікаторів.

Селянство зробило ся основою національного відродження Литовців. Відокремлена кріпацтвом від впливів польської, а пізніше і російської шляхти литовська селянська маса заховала в своїх надрах стару народню культуру. Коли після скасування панщини в другій половині XIX століття селянство почало відігравати деяку роль в суспільно-політичному життю країни, почало ся і литовське національне відродження. З селянства вийшла молода литовська інте-

літєнція, що не пішла на службу ані до Поляків ані до Москалів, а стала працювати на користь власного народу.

Розвиток національно-політичного руху литовського народу поступав повільно й послідовно наперед, маючи свою підставою національно-культурне відродження Литовців. Праця молоді литовської інтелігенції між народом зробила ся живійшою, коли в Прусії в 1883 р. почала виходити перша литовська часопись „Ausra“ (Зоря), присвячена справі національного відродження Литовців. Вона мала величезний вплив на розвиток литовського громадянства. Ця часопись займала ся в першій мірі національно-культурними литовськими справами й се дало спроможність Литовцям найрізномородніших політичних переконань згуртувати ся біля неї. Тут були й литовські радикали й соціалісти й націоналісти й клерикали. Політичні жадання „Зорі“ — „воля преси, право уживання литовської мови в суді, урядах, костелі та школі“ були спільними для всіх Литовців без ріжниць партій.

Відродження литовської преси стрінули ворожо, як Поляки, так і Москалі; цікаво, що останні піднесли проти першої литовської часописі теж саме обвинувачення, яке пізніше піднесено проти цілої української преси, а саме, що її піддержують Німці.

„Зоря“ видержала цілих три роки боротьби з непереможними обставинами і в 1886 р. її припинено з недостатку матеріяльних засобів на дальше її видавання.

Але розвиток литовських видавництв не припиняв ся, а щораз більше поширював ся; видають ся різні литовські книжки, калєндарі, газети, проклямації, засновують ся тайні гуртки литовських студентів, гімназистів, робітників і селян; розроблюєть ся й удосконалюєть ся литовська літературна мова, зароджуєть ся литовський театр, зявляєть ся цілий ряд молодих письменників і публіцистів, сходять ся різномородні зїзди й організують ся литовські політичні партії.

Сї партії, розумієть ся, були тайними та зносили тяжкі переслідування російського правительства, але не зникали, а пересичували ся лише більшою ненавистю до російського правительства.

Треба підчеркнути, що осередком національно-політичного литовського руху була саме сувальська губернія, яку Поляки так хочуть затагнути в межі власної „національної території“. Звідси литовський рух поширив ся на ковенську та віленську губернії й незабаром охопив цілу Литву. Сей

рух був загально-народнім і захоплював усі верстви литовського громадянства.

Основою національного руху Литовців, як згадувано, було селянство. З середньої класи цього селянства головним чином вийшла й молода литовська інтелігенція, що почала між ним жваву національну роботу.

Але світська й духовна інтелігенція йшли недовгий час разом. Якийсь час спільно видавала ся від 1889 р. часопись „Verpas“ (Дзвін), але коли вона почала прибирати радикальний напрям, більша частина духовенства відокремила ся від неї й почала видавати свій власний орган. В литовськiм громадянстві зазначили ся дві головні партії, радикально-демократична та клерикальна. Литовське духовенство з його прихильниками утворило потім „Союз литовських християнських демократів“, програма якого поза спеціальними національно-релігійними жаданнями була подібна до програми російських конституційних демократів.

З другого боку з групи, що видавала „Дзвін“ в 1895 р., виступили деякі члени й утворили „Литовську Соціалдемократичну Партію“, яка досить скоро увільнила ся від польського впливу й почала по 1896 р. видавати журнали лише в литовській мові, а не в двох мовах, литовській і польській, як ранійше. Почавши свою працю в містах, Литовська С.-Д. Партія поширила її незабаром і на села.

Біля „Дзвону“ лишили ся згуртованими лише радикали, демократи й націонал-демократи. Крім згаданого головного органу вони почали видавати ще в 1890 р. для селян „Селянина“, а в 1901 р. ще одну часопись „Новинки“, далеку від усякої політики та присвячену головним чином задоволенню культурних потреб народу. Але й по виході соціальних демократів склад партії показав ся за пестрим і вона розколола ся знову. В 1902 р. утворила ся радикальнійше настроєна „Литовська Демократична Партія“, а в 1905 р. й „Національна Партія Литовців-демократів“ з яскраво означеним національним характером. Одним з головних завдань сеї партії була всестороння охорона прав литовської мови. В тімже 1905 р. утворив ся і близький своїм напрямком до „Литовської Демократичної Партії“ „Селянський Союз Литви“, головною метою якого було бороти ся за землю та волю для безземельного й малоземельного селянства. Своєю програмою та діяльністю Литовський Селянський Союз був дуже подібний до відомого „Українського Селянського Союзу“. Подібно-ж до відповідної української фахової організації був і „Союз учителів-Литовців“, головний осередок

діяльності якого був у сувальській губернії. З головних жадань сього „Союзу“ треба зазначити домагання націоналізації всіх шкіл і університету у Вільні, а з точок політичної програми домагання автономії Литви.

В початку 1906 р. „Литовська Демократична Партія“ перетворила ся в „Партію демократів Литви“, себто чисто національну засаду в ній замінено національно-територіяльною. Сфера діяльності партії поширила ся таким робом на всі нації, що заселяють литовську територію. В програму сеї партії прийнято постулат „вільної незалежної Литви“, що був кінцевим домаганням майже всіх литовських партій. В програмі-ж на близький час стояло лише домагання широкої демократичної автономії для етнографічної Литви з соймом у Вільні, вибраним на основі загального виборчого права. Сей сойм мусів би мати й право перевести аграрну реформу в напрямі сконфіскування приватної земельної власності. Підчеркуємо се домагання Литовців щодо їх національного сойму не лише тому, що подібне-ж домагання виставили й українські партії в Державній Думі, а й тому, бо воно показує, що інші нації Росії мали так само мало, довіря до центрального російського правительства, як і Українці, й не мали найменшого бажання дати йому право розпоряджувати ся їх землями.

Литовська соціал-демократична партія також змінила чисто національну засаду на національно-територіальну й мала також у своїй програмі жадання самостійної Литви, яку соціальні демократи уявляли собі в формі „литовської демократичної республіки“ з соймом у Вільні, одержаної на федеративних основах з сусідніми країнами. Загалом же ся партія була розвинена досить слабо, головним чином тому, що сільські робітники були темні, промисл на Литві нерозвинений, а до того ж робітництво масами виселявало ся до Америки.

До визвольного руху в Росії Литовці були підготовані ліпше від Українців. Вже в 1904 р. по цілій Литві по селах і містах почали ся збори, спочатку тайні, а потім відкриті, на котрих обговорювали місцеві й загально-народні потреби та приймали відповідні резолюції. Обговорені справи переносили ся пізнійше на звичайні волосні та громадські збори й постанови переводили ся в життя органами місцевих самоуправ без особливого дозволу російського правительства.

В падолисті 1905 р. відбув ся у Вільні величезний зїзд Литовців, який народ назвав Великим Віленським Сеймом. На сей зїзд явилось самих делегатів від громад, волостей і сіл понад 1000 людей а разом з гостями понад 2000. Своє політичне становище супроти Росії Литовці означили в тім змислі, що царське правительство є найгіршим ворогом Литовців і інших поневолених націй Росії, против якого всі повинні солідарно повстати.

З постанов зїзду найцікавішим являєть ся домагання автономії для етнографічної території Литовців і тих окраїн, котрі з національних, культурних і господарських оглядів тяжать до неї.

Цікава також і резолюція щодо приєднання суvalської губернії до будучої вільної Литви; в кінцевім уступі сеї резолюції говорить ся: „З огляду на те, що Литовці з суvalської губернії на конгресі у Вільні одноголосно признали необхідність співробітництва з Литовцями інших губерній в боротьбі за автономну Литву, конгрес постановив, що Литовців суvalської губернії треба включити в автономну Литву.“ Разом з тим конгрес запропонував досить гострі засоби боротьби за литовську автономію, яких зрештою уживано в революційні часи і в багатьох місцевостях України, а саме: не платити податків, зачинити монополки, не посилати дітей до московських шкіл, бойкотувати волосні суди й інші інституції в губерніях: ковенській, городненській і віленській, не давати салдатів, а як потрібно, то й уладити страйки всіх робітників у містах і по селах.

Далі конгрес постановив, аби урядовою мовою в усіх сільських громадах була литовська мова. Щодо школи стверджено, що дотеперішня школа є лише знаряддєм знищення національності й релігії, тому всі школи треба націоналізувати, всі предмети мають викладатися в рідній мові, а учителів повинно призначати саме населення.

Дуже гостро висловив ся конгрес і проти польської мови в церкві, жадаючи її заміни литовською мовою.

Після загальних засідань конгресу відбули ся наради окремих груп і партій. Литовське духовенство трьох єпископств зібрало ся на окрему конференцію, ствердило програму партії християнських демократів і прийняло кілька важних постанов щодо націоналізації литовської церкви та повернення їй дібр, сконфіскованих російським правительством. Відбула ся також і окрема конференція делегатів селянських громад, в якій взяли участь і члени демократичної

та соціал-демократичної партії. Союз литовських учителів скористав з конгресу, щоб виробити на окремій конференції план розвитку литовського шкільництва.

Як дуже постанови зїзду відповідали змаганням народу, видно з того, що вони з незвичайною швидкістю розійшлися по цілій Литві й виборці поручали послам всіх трьох Дум домагатися автономії Литви.

Російське правительство хоч і не признало конгресу легальними зборами представників литовського народу, але було примушене рахувати ся з загрожуючим настроєм литовського народу й пішло на уступки.

Вже на другий день по конгресі віленський генерал-губернатор Фрезе видав поклик до литовського народу, в яким він признав справедливість деяких домагань Литовців, а головню дозволив на підставі маніфесту з 17 жовтня уживання литовської мови в народніх школах і в громадських управах. Одночасно Литовці дістали й деякі інші полегкості в національнім життю.

В часі виборів до Державної Думи Литовці показали свою політичну зрілість; вони виступали на виборах або цілком самостійно або спільно з демократичними елементами міст, себто з Жидами; ані з Поляками, що ворожо ставилися до національного відродження Литовців, ані з Москалями вони спільно не виступали. Як в першій, так і в другій Думі Литовці пристали до клубу автономістів. В першій і другій Думі Литовці мали 7 послів; до третьої по зміні виборчого закону вони змогли провести лише 4 своїх послів. Вони належали виключно до демократичних партій, від кадетів до соціальних демократів, але не зважаючи на свою партійну приналежність, в литовських справах все виступали самостійно.

За десять років по здобуттю деяких національних прав литовський народ зробив величезний поступ на шляху свого національного розвитку. По цілій Литві повстали нові школи, гарно збудовані церкви, щадничі каси, захоронки і т. ин. Майже в кожній селянській хаті тепер можна знайти часопись, неграмотних дуже мало, хиба старі люде. Деякі села майже цілком зникли, а натомісць повстало багато самостійних поодиноких господарств, що розвиваються, не тиснувшись й не перешкоджаючи одно другому. А в більших селах і містах відбуваються литовські вистави, концерти й наукові відчити, тамже повстало багато бібліотек і читалень.

Одною з найхарактеристичніших ознак литовського відродження є буйний розвиток громадських організацій усякого роду. По скасуванню варварських обмежень на Литві розросли ся, як гриби по дощі, товариства наукові, мистецькі, робітничі, студентські, добродійні, товариства тверезости, сільсько-господарські, фахові і т. ин. Литовське товариство народньої освіти „Saulė“, що має на цілі засновувати народні школи й підготовлювати для них учителів, має в Ковні власний будинок, що коштує понад 100.000 рублів.

Щоб мати представлення про літературну продукцію Литовців в останніх роках, досить переглянути каталоґ видавничої фірми Йосифа Завадского; там знаходять ся литовські книжки теолоґічні, філософічні, історичні, поетичні, драматичні, белетристичні, фізіолоґічні, фахові і т. д. книжки та часописі, що можуть задоволити всі верстви литовського населення.

Війна принесла Литовцям поки-що може нецілковите рішення їх національної справи, але у всякім разі вже сотворила конкретні основи для сього. Цілу російську Литву зайняли німецькі війська й вона зеднана таким робом з невеликою частиною литовського народу, що живе в межах Пруссії.

Світову війну Литовці стрінули, як то видно з попереднього, на досить високім ступні свого національного розвитку. Литовський народ мав уже в початку війни розважливих і освічених мужів, які могли показати йому певний шлях у часі великої боротьби центральних держав проти московської навали. Німці не були Литовцям ані чужим ані ворожим народом; від пруських Литовців у довгі роки російської неволі лила ся на російську Литву жива течія національної свідомости й відродження.

Російська преса поширювала між Литовцями так само старанно, як і між иншими народами Росії, байки про нелюдські насильства й жорстокости Німців, але Литовці при звичаїли ся вірити не російській, а своїй власній пресі, а їх улюблені часописи „Viltis“, „Vienybe“, „Rygos Garso“ нічого подібного їм не оповідали та зявляли ся лише з білими плямами від конфіскації російської цензури. Так само мало вірили Литовці й російським обіцянкам різних свобод по війні. А до того ж і славнозвісна російська господарка в Галичині з варварськими насильствами над Українцями показала Литовцям, чого можна чекати від побідної Росії. Супроти Москалів Литовці так само, як і Українці, поводити ся більш ніж здер-

жливо. Литовці не організували жадних легіонів для боротьби проти Німців, як се робили їх сусіди Лотиші; вони з виїмкою нечисленних осіб зовсім не бажали перемоги Росії; переважаючи більшість Литовців стрінула Німців з радістю яко визвольників з російського ярма. Та частина Литовців, що волею чи неволею лишилася в межах Росії, заховувала ся також супроти Москалів дуже здержливо. Єдина литовська часопись в межах Росії, петербурзька „Lietuvin Balsas“, показувала так само мало спочуття Москалям з нагоди російських поразок і побід, як і московська „Украинская Жизнь“, і займала ся виключно литовськими національними справами та питаннями будучої долі литовського народу. Російські залицяння до литовських утікачів не робили особливого вражіння на Литовців. Піддержання литовських втікачів грошми та добродійними улаженнями, перенесення литовських гімназій, семінарів і жіночих прогімназій в різні міста Росії і т. ин. не могли примусити Литовців в кілька місяців забути все те лихо, яке Москалі на протязі довгих років завдавали литовському народови. Щоб привернути всеж Литовців на свій бік, російське правительство зважило ся на крайній крок і запропонувало їм наприкінці минулого року національну автономію. Члена Державної Думи, адвоката Ічкаса, покликали до головної кватири до царя, де йому заявили, що Литва має дістати широку автономію та що її основою має бути проект, вироблений і поданий правительству литовськими націоналістами. Але ціна російських обіцянок була вже добре відома Литовцям і навіть пропозиція автономії не поліпшила помітно литовсько-російських відносин. Як мало довіряло російське правительство до Литовців, видно хочби з того, що їм не дозволили утворити загально-національної організації, яка мала обіймати в собі всі литовські запомогові й добродійні товариства.

Як мало вірили Литовці російському правительству, видно і з заяви одного з головних політичних литовських діячів, посла Булата в Думі, який в свій час мав відвагу сказати, що заява поневолених націй Росії до Вільсона містить в собі саму лише правду.

Таким робом війна не розбила Литовців так, як Поляків, на два ворожі табори. Національна політика Литовців по сей і той бік кордону, утвореного лініями ворожих військ, лишилася єдиною й суцільною. І ті Литовці, що лишили ся в межах Росії, жадаючи автономії від Росії, в душі певно сподівали ся дістати її від Німців. Литовці надто добре знали Росію, щоб вірити в її перемогу.

В сучасній війні Литовці щасливіші від Українців не лише тому, що їх територія вже увільнена від Росії, а й тому, що литовська справа в Німеччині відразу зробила ся ясною і недвозначною. Воєнна й політична ситуація у великій мірі причинили ся до того, що тисячі Литовців у межах Пруссії прислужили ся більше до правильного поставлення й розвязки литовської справи ніж мільйони Українців у межах Австро-Угорщини до рішення українського питання.

Політичні заступники литовського народу в Пруссії багато зробили для популяризації литовської справи в Німеччині. Між ними треба на першій місці зазначити посла до пруської палати послів д-ра Гайгалата, що словом і пером боронив литовської справи. Поруч з ним виступив цілий ряд письменників і публіцистів в обороні потреб і прав литовського народу: письменник Юрій Шемайтис, Казимир Брунавістис, Аксель Ріпке і т. ин. Найбільші німецькі часописи відкрили гостинно свої шпальти для освітлення литовської справи. Таким робом в Німеччині в часі війни розвинула ся велика література про Литву й Литовців, яка без сумніву значно допомогла німецькому громадянству й правительству зайняти відповідну позицію в литовській справі.

З боку політичних противників Литовців, Поляків, не бракувало, очевидно, старань представити литовську справу з польської точки погляду. Для сього у Поляків були вже трафарети, добре випробовані в противукраїнських походах. В польській представленню Литовці є навіть не нацією, а купкою „литвомаців“, Литва представляєть ся споконвічною польською землею з незначною меншістю литовських темних селян, яких лише Поляки й польська культура урятували від цілковитого змосковщення і т. д.; польська ж опіка над Литовцями, як представляють її писання, являєть ся єдиною запорукою литовської лояльності супроти Німців. Особливою зайлістю в сих протилитовських виступах відзначив ся „німецький“ професор, Поляк А. Брікнер, добре відомий зі своїх противукраїнських памфлетів, і дістав кілька разів цілком належну відповідь від згаданого вище посла Гайгалата.

Непогамовані виступи Поляків проти Литовців причинили ся не до затемнення литовської справи в Німеччині, а лише до вияснення литовсько-польських відносин. І ці відносини для Німців цілком ясні. В збірнику „Кольос на глиняних ногах“ пише А. Ріпке: „Відколи Литовець пізнав, хто він властиво є, зрозумів він одночасно, що він мусить побороти двох ворогів, коли хоче лишити ся тим, чим він є, — Москаля й Поляка. Коли треба було пірвати російські кайда-

ни, то також потрібно було скинути польську форму, в яку його всаджено; бо й те й друге було для нього чужим і ворожим. І се польсько-литовське противенство є неменш запекле ніж ворожнеча між Литовцями й Москалями. Потреба Литовців відокремити ся від Поляків і всього польського причинила ся до того, що Литовець, оскільки він себе почуває таким, ненавидить ту добу історії свого народу, в яку його вітчизна була політично получена з Польшею, саме наслідком довершеної тоді польонізації Литовців; а тому він ні в яким разі і не бажає собі повороту тих часів. Коли-ж Литовець дійшов до такої свідомости — а до неї доходить кождий, що почуває себе Литовцем, — то він бажає на будуче для себе та свого народу не надій минулого часу, яких не здійснити, а лише мирної праці без перешкод з боку російських насильників і польських баламутів. І се він повинен мати під німецькою владою.

Що Німці добре поінформовані про істоту литовсько-польських відносин, показують напр. статі в такім поважнім німецькім журналі, як „Frankfurter Zeitung“. Про положення литовського населення навіть в часі російського пагубування говорить ся в числі з 18 лютого 1916 р.: „Старі люде, що ходили ще до польської школи, оповідають, що ученики, які осмілювали ся в школі чи поза школою говорити в осоружній литовській мові, діставали на груди таблицю з написом, з якого сміяла ся ціла школа.“

В тійже самій статі говорить ся і про польонізаційну політику в церкві на Литві. „Де лише було можна, заступали проповіді в литовській мові польськими. А де сього не можна було зробити, там сфанатизована юрба під проводом польських священників старала ся скандалами та насильствами перешкодити литовському богослуженню.“

З аналізи литовсько-польських відносин німецькі політики дуже легко могли прийти до висновку, який висловив наприкінці своєї статі Аксель Ріпке, а саме: „Литовська інтелігенція чесно привітала нас як визвольників і вона буде так довго держати ся сього переконання, доки буде бачити, що Німець міг не лише прогнати Москаля в напрямі до Азії, а і є в силі оборонити Литовця від польських заборчих спроб.“

Щире бажання виконати се останнє з зазначених завдань яскраво помітно у всіх заходах Німеччини щодо Литви. Коли раз в однім офіційнім німецькім донесенню Вільну названо через помилку „перлиною Польщі“, то на се віленські Литовці відповіли таким голосом обурення, що його почули і в Німеч-

чині. Але такі помилки Німцям трапляють ся дуже рідко. Не лише Вільну, а й сувадську губернію, яку Москалі полишили в межах Польського Королівства, виділили Німці з варшавського генерал-губернаторства яко національну литовську територію.

Правда, щодо Литви не видано таких історичних актів, як проклямування самостійности Польського Королівства, але се можна пояснити й тим, що будучі державні відносини Литви до Німеччини будуть у великій мірі іншими ніж Польщі до Німеччини. В силі лишаєть ся у всякім разі історична заява Бетмана Гольвега, що земель від Балтійського моря аж до волинських болот не повернуть осередні держави Росії. З другого боку теперішнє адміністративне відокремлення Литви від Польщі та воля національного розвитку Литовців в окупованім терені показують, що Литви не мають получить з самостійною Польщею. Теперішні відносини на Литві й численні голоси німецької преси дозволяють зробити припущенє, що Литовці дістануть потрібну для їх національного розвитку автономію під владою Німеччини.

Українці не такі щасливі, як Литовці, вони незабезпечені ані з російського, ані з польського боку. Але український народ щиро бажає ліпшої будуччини Литовцям, з якими він в спільнім державнім організмі пережив одну з славнійших епох своєї історії. Увільнивши Литву з російського ярма, центральна Європа матиме оборонний вал супроти Росії лише на своїм північнім кордоні; забезпечити-ж себе від Росії на цілім просторі від Балтійського до Чорного моря може союз держав середньої Європи, лише увільнивши всі ті землі, які колись входили в склад Великого Литовсько-українського Князівства.

**Купуйте дешеві й загально-доступні видання
Союза визволення України:**

	к. с.
Т. Шевченко. Кобзарь. 2-й випуск. Бр. 1'—в опр.	1'50
Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України . . .	—50
Сім Пісень. Гостинець для українських вояків. З нотами . .	—20
Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	—60
М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—20
Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарськiм відродженню (Вплив Шевченка на болг. поетів передвизвольної доби)	—20
Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи	—30
О. Кириленко. Українці в Америці	—50
Др. І. Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис. З малюнками	—40
Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . .	—80
Др. Осип Назарук. Слідами українських Січових Стрільців. З малюнками Брошур. 3'50, в оправі	4'50
О. Скоропис-Йолтуховський. Значінне самостійної України для європейської рівноваги	—20
Пам'яті Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З малюнками	1'—
Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами	1'20
Пам'яткова книжка Союза визволення України і календарь на 1917 р. з 103 ілюстраціями. Ціна 2'50 опр. прим.	3'70
Б. Заклинський. Що треба знати кожному Українцеві. З малюнками і картою України. Вид. 3-є	—30
Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання . . .	1'20
Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	—80
Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 pp.)	—80
Вол. Гнатюк, Українська народня словесність. (В справі записів укр. етнографічного матеріалу)	1'—
Наша пісня. Співаник. 20 найпопулярніших укр. пісень і гимнів з нотами	—50
М. Богданович. Білоруське відродження	—40
В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича . . .	—40
Чужинці про українську справу	—40
М. Троцький. Литовці	—40
Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну	—60
Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—40
Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . .	—50
G. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема. (Про умови самостійної української держави)	—20
Dr. E. Lewyckij, Galizien	—60
H. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питання). По чеськи. З картою України . .	1'—
V. Choma-Dovskij. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи) . .	1'—

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.**

На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

Ціна 40 сот.

ДЕШЕВА БІБЛІОТЕКА.

Ч. 2.

ІСТОРИЧНІ ПІСНІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДА.

Впорядкував

МИРОСЛАВ СІЧИНСЬКИЙ.

Ціна 8 сот.

LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
URBANA-CHAMPAIGN

ЛЬВІВ, 1908.

Накладом української академічної молодіжи.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

784.49477
Si li

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

А ми-ж тую червону калину підніmemo,
А ми-ж свою славну Україну
Гей, гей, розвеселимо!...

Отсих кільканайцять історичних пісень з козацьких часів се частина давного і найкрасшого духового майна українського народу. Не зложили їх книжні поети, — їх зложив сам народ. А співали їх наші люди цілі століття — на Чорному Морі, на турецьких кораблях-галерах, де сиділи окровавлені, обнажені, у три ряди посажені — і в підземних тюрмах-темницях при брязкоті ланцюхів-кайданів. Ті наші стародавні народні пісні лунали з шумом вітру серед безмежних степів українських на самотних могилах, греміли з тупотом походу козацьких полків на дорогах в Польщу ведучих. Чути їх було на нашій вольній Запорожжю, на сонцем залитих, Дніпровими філями облитих островах козацької Січі. І в битвах бучних і в перемогах гучних, в неволі і на волі — всюди ішли за нашим народом ці пісні.

І дійшли до наших часів, — по великих нещастях і лихоліттях, які пережила Вкраїна, — дійшли як птаці з полонаними крилами, часом затемнені, неясні, неповні. Та все таки бє від них велика любов до нашої Вітчизни, до нашої тяжкої та величної бувальщини, до волі. І є в них кровю обкипілий протест против татарської неволі, польської кормиги, московського гнету та лукавства,

Тепер призабули ся ті пісні між нашим народом,
забули ся і преславні змагання прадідів наших.

Гей, у лузі червона калина похилила ся,
Чогось наша славна Україна зажурила ся...

Пускаємо знов давні пісні між народ. Нехай
наші люди читають їх, нехай згадують давню
славу, — нехай піднімуть на ново боротьбу за
Україну!

А ми-ж тую червону калину підніmemo,
А ми-ж свою славну Україну
Гей, гей, розвеселиmo!...

Татари і Турки.

І. Татарські напади.

1.

Зажурилась Україна, що нігде прожити,
Гей, витоптала орда кіньми маленькії діти.
«Ой, маленьких витоптала, великих забрала,
Назад руки постягала, під хана погнала.

2.

За річкою, огні горять,
Там Татари полон ділять.
Село наше запалили
І багатство розграбили,
Стару неньку зарубали,
А миленьку в полон взяли,
А в долині бубни гудуть
Бо на заріз людий ведуть:
Коло шії аркан вєть ся,
А по ногах лабцух бєть ся, —
А я бідний з діточками
Піду лісом стежечками.

3.

Коли Турки воювали,
Білу челядь забирали:
І в нашої попадоньки
Взяли вони три дівоньки.

Одну взяли попри коні,
Попри коні на ремені;
Другу взяли попри возі,
Попри возі на мотузі;
Третю взяли в чорні мажі...
Що ї взяли попри коні,
Попри коні на ремені,
Тота плаче: „Ой, Боже мій!
Косо моя жовтенькая!
Не мати тя розчісує,
Візник бичем розтріпує!“
Що ї взяли попри возі,
Попри возі на мотузі,
Тота кричить:
„Ой, Боже мій! Ніжки мої,
Ніжки мої біленькіі!
Не мати вас умиває,
Пісок пальці розідає,
Кровця пучки заливає!“
Що ї взяли в чорні мажі,
Тота плаче, тота кричить:
„Ой, Боже мій! Очка мої,
Очка мої чорненькіі!
Тільки краю проходили,
А білий сьвіт не виділи!“

4.

Ой, у полі береза стояла,
На березі зозуля кувала,
Питала ся зозуля берези:
— „Чом береза біла, не зелена?“
— „Як я маю зеленою бути?
Підомною стояли Татари,
Шабельками гиля обтинали,
Ясненькіі огні розкладали
Копитами землю ґрасували,
З під коріня води добували,
Вороного коня напували...“

II. Турецька неволя.

Ой, на Чорному Морю,
На білому каменю,
Не ясний сокіл квилить проквляє,
Як син до батька, до матери з тяжкої неволі
В городи християнські поклон посилає,
Сокола ясененького рідним братом називає:
„Соколе ясний,
Брате мій рідний!
Ти високо літаєш, ти далеко буваєш...
Чому у мого батька, — у матери ніколи в гостях
Полинь ти, соколе ясний, [не буваєш?
Брате мій рідний,
У городи українські,
Сядь-пади,
У мого батька й матери перед ворітьми,
Жалібненько проквили,
Об моїй пригоді козацькій припом'яни,
Ще моїй батьку й матері більшого жалю завдаї.
Нехай батько й матуся
Мою пригоду козацькою знають,
Статки, маєтки збувають, скарби збирають,
Головоньку козацькою з тяжкої неволі визволяють!
Бо як стане Чорне Море согравати,
То не знати ме отець, ані мати
У котрій каторзі шукати,
Чи у пристани козловській,
Чи в городі Цариграді на базарі.
Будуть нас Турки-яничари набігати,
За Червоне Море в арабську землю продавати,
Будуть за нас срібло-злото не лічачи,
Сукна дорогі поставами, не мірячи, за нас брати!“
То брат товариш тєє зачуває,
До брата товариша промовляє:
„Товаришу, брате мій рідний!
Та не треба нам в городи українські поклону по-
[силати,
Своmu батьку й матці більшого жалю завдавати.
Бо хоть наш батько й мати будуть добре дбати,

Ґрунти, великі маєтки збувати,
Скарби збирати, —
Та не знати муть, де в якій тяжкій неволи ту-
[рецькій синів своїх шукати:

Що сюди ніхто не заходжає,
І люд хрещений не заїзджає,
Тільки соколи ясенькі літають,
На темниці сідають,
Жалібно квилять-проквиляють.
Нас всіх бідних невольників у тяжкій неволи ту-
Добрим здоров'єм навіщають". [рецькій—

Баша турецький, бусурманський,
Недовірок християнський,
По ринку він походжає
Він сам добре тебе зачуває.
На слуги свої, на Турки-яничари зо зла гукає:
„Кажу я вам, Турки-яничари, добре ви дбайте!
Із ряду до ряду заходжайте,
По три пучки тернини і червоної таволги*) наби-
[бирайте,

Бідного невольника по тричі в однім місці за-
Тоді слуги, слуги, Турки-яничари, [тинайте!“
Добре дбали,

Із ряду до ряду заходили,
По три пучки тернини і червоної таволги у руки
[набирали,

По тричі в однім місці бідного невольника за-
[тинали,

Тіло біле козацьке, молодецьке коло жовтої кості
[оббивали,

Кров християнську неповинно проливали.
Стали бідні невольники на собі кров добачати,
Стали землю турецьку, віру бусурманську
Клясти-проклинати:

„Ти земле турецька, віро бусурманська,
Ти розлуко християнська!
Не одного ти розлучила мужа з женою,
Брата з сестрою,

*) лози.

Діток маленьких з отцем і маткою!
Визволь, Господи, всіх бідних невольників
З тяжкої неволі турецької,
З каторги бусурманської,
На тихі води,
На ясні зорі,
У край веселий,
Між мир хрещений!

III. Мати виряджає сина в похід на Татар.

Ой, по горах сніги лежать,
По долинах води стоять,
А по шляхах маки цвітуть;
Тож не маки червоненькі,
То козаки молоденькі,
Битим шляхом у Крим ідуть...
Гомін, гомін по діброві,
Туман поле покриває,
Мати сина прикликає.
— „Вернись, сину до домоньку,
Змию тобі головоньку.“
— „Ізмий, мамо, сама собі,
Або моїй рідній сестрі,
Мене змиють дрібні дощі,
А розчешуть густі терни,
А висушить ясне сонце,
А розкуйдить буйний вітер!“
— „Вернись, синку, до домоньку,
Постелю ти постелоньку.“
— „Стели, мати, сама собі,
Або моїй рідній сестрі;
Я постелю сїрачину,
А в головах кулачину,
А вкрию ся калиновим листом
Та не розстану ся з товариством.
Доведеть ся, мамо,
В степу ночувати,
Чорненькими кучерами
Степи устеляти,

Своїм білим тілом
Орлів годувати;
Червоною кровю
Річки напувати,
А жовтою костію,
Мости вимощати!“
Пішов козак, — співаючи,
Стара мати, — ридаючи.

IV. Поворот з походу.

„Ой, панове молодці, відкіль ідете?
Та з якої стороночки, та що везете?“
— „Ой, пане гетьмане! Були в бісурмана,
Багацько в чортяги всякого надбаня!“ —
„А щож ви панове, що ви там чували,
Що ви там видали, та чого набрали?“
— „Взяли по три смухи з барана,
Четверту маленьку з самого бусурмана!“

Боротьба з Польщею.

V. Перші повстання.

1.

Ой, то Ляхи — вражі сини,
Вкраїну зрубали,
Течуть річки кєрвавїї
Темними лугами.
Ступай коню підомною
Широко ногами,
Ідуть Ляхи — вражі сини
В погоню за нами.
Летить орел понад полем,
А в повітру вєть ся,
Ой там, ой там славний козак
З Поляками бєть ся.

Ой, годі вам, вражі Ляхи,
Руську кровцю пити,
Неоден Лях молоденький
Осиротив діти.

2.

Розлили ся круті бережечки,
Гей, гей, по роздолі,
Пожурились славні козаченьки у неволі.
Гей, ви хлопці, ви добрі молодці, не журіть ся,
Посідлайте коні воронії, — садовіть ся.
Та поїдем у чистеє поле, у Варшаву,
Та наберем червоної китайки, та на славу!
Гей, щоб наша червона китайка не злиняла,
Та щоб наша козацькая слава не пропала,
Гей, щоб наша червона китайка червоніла,
А щоб наша козацькая слава не змарніла!
Гей, у лузі червона калина похилила ся,
Чогось наша славна Україна зажурила ся...
А миж тую червону калину піднімемо,
А миж нашу славу Україну.
Гей, гей, розвеселимо!

3.

Ой, на біду, на горе козак уродив ся,
В чистім полі, край дороги ляхкам знадобив ся.
У неділеньку в ранці, тай славонька стала:
Взяли ляхки сіромаху забили в кайдани,
Що на ноги кайдани, на руки скриниці,
Посадили сіромаху в темні темниці.
Приїжджає жовнір, став його питати:
„Чи є в тебе, козаченьку, отець, рідна мати?“
„Ой, Великий Луг — батько, а Січ моя мати!
А ви мені не пани, а я вам не хлопець,
Догадайтесь сини вражі, що я Запорожець!“

VI. Жовті Води.

Чи не той то хміль, що коло тичин веть ся?
Гей, той то Хмельницький, що з Ляхами беть ся!

Чи не той то хміль, що у ниві кисне?
Ой, той то Хмельницький, що ляшеньків тисме!
Гей, поїхав Хмельницький до Жовтого Броду,
Гей, неоден Лях лежить головою в воду!
Не пий Хмельницький дуже тої жовтої води,
Іде Ляхів сорок тисяч хорошої вроди.
„А я Ляхів не бою ся і гадки не маю,
За собою великую потугу я знаю,
І ще татарську орду за собою веду,
А все, вражі Ляхи, на вашу біду!“
Утікали Ляхи, погубили шуби...
Гей, неоден Лях лежить, вищірівши зуби!
Становили собі Ляхи дубовії хати,
Прийдець ся ляшенькам в Польщу утікати!
Утікали Ляхів великії полки,
Іли Ляхів собаки і сірії вовки.
Гей, там поле, а на полі цвѣти:
Не по однім Ляху заплакали діти.
Гей, там річка, через річку глиця*),
Не по однім Ляху зісталась вдовиця.

VII. Корсунь.

Ой, обізветь ся пан Хмельницький,
Отаман-батько чигиринський:
„Гей, друзі-молодці, братя козаки-Запорожці!
Добре дбайте, борзо гадайте,
Із Ляхами пиво варити зачинайте!
Ляцький солод, — козацька вода;
Ляцькі дрова, — козацькі труда...“

* . . .

Тож то козаки із Ляхами
Пиво варить зачинали!
Ляхи чогось догадались,
Від козаків чогось утікали,
А козаки на Ляхів нарікали:
„Ой, ви Ляхове, пеські синове!“

*) кладка.

Чом ви не дожидаєте,
Нашого пива не допиваєте?“
Гей, обізветь ся пан Хмельницький,
Отаман-батько чигиринський:
„Гей, друзі молодці, братя козаки-Запорожці,
Добре знайте, борзо гадайте,
Від села Ситників до города Корсуня
Шлях канавою*) перекопайте,
Потоцького піймайте, мені в руки подайте!“
Тоді козаки Ляхів доганяли,
Пана Потоцького піймали, як барана звязали
Та перед Хмельницького гетьмана примчали:
„Гей Потоцький, Потоцький!
Чом у тебе й досі розум жіноцький?
Не годиш ся-ж ти воювати!
Не вмів ти єси в Подільськім Камінці пробувати,
Печеного поросяти, куриці з перцем
Та з шапраном уживати;
А тепер не зумієш ти з нами козаками воювати
І житньої соломахи з тулузком уплітати!
Хиба велю тебе до рук кримському хану дати,
Щоб навчили тебе Кримці-нагаї
Сирої кобилени жовати,
Або житньої соломахи
Бузиновим молоком запивати!“
Тоді Ляхи чогось догадались,
На Жидів нарікали:
„Гей, ви, Жидове, поганські синове!
На що то ви великий бунт, тревогу зривали,
На мило по три корчми становили,
Великі мита брали:
Від возового по пів-золотого,
Від лішого по два гроші,
А ще не минали й сердешного старця, --
Відбирали пшоно та яйця!
А тепер ви тії скарби збирайте
Та Хмельницького єдняйте.
А то, як не будете Хмельницького єднати,

*) ровом.

То не зарікайтесь за річку Вислу
До Польщі прудко тікати!“

*

Отсе, панове-молодці, над Польщею
Не чорна хмара вставала,
Не одна пані-ляшка удовою зосталась.
Ой, озоветь ся одна пані-ляшка:
„Нема мого пана Гриця!
Десь поїхав дивить ся,
Як буде козацьке пиво варить ся!“
Ой, озоветь ся друга пані-ляшка:
„Нема мого пана Яна!
Десь його звязали козаки, як би барана,
Та повели до свого гетьмана!“
Ой, озоветь ся третя пані-ляшка:
„Нема мого пана Томаша!
Десь його Хмельницького козаки
Повели до свого коша!“
Ой, озоветь ся четверта пані-ляшка:
„Нема мого пана Якуба!
Ой, Якубе, Якубе!
Десь тебе з Жовтої Води,
З бистрої річки Прута й до віку не буде!
Десь узяли Хмельницького козаки
Та либонь повісили його десь на дубі!“
Ой, не чорна хмара над Польщею встала,
Тож то не одна ляшка удовою стала!
Бо на праву середу
Гнали козаки Ляхів так як би череду.
Ой, котрих гнали до Прута,
Була доріженька дуже крута;
Которих до Буська,
Була доріженька дуже грузька;
А котрих до Хотини, то біжучи попоїли,
То кидали Ляхів козаки у воду,
На вічну прохолоду!...

VIII. Плач графині Марини Потоцької.

Засвистали козаченьки в похід з полуночи,
Заплакала Марусенька свої чорні очі.
„Не плач, не плач, Марусенько,
Возьмем тя з собою,
Як будемо виїжджати в чужую сторону.“
„Ой, їдь та їдь, мій миленький,
Та не забавляй ся,
На конику вороненькім назад повертай ся.“
„Ой, Бог знає, Бог відає, чи я поверну ся,
Кінь вороний на подвірю чогось іспіткнув ся!“
Ішли Ляхи на три шляхи, дороги питали:
„Чи сюда козаки йшли, чи ви не видали?“
Всі Поляки, які йшли, по три коні мали,
Хвалили ся Поляченьки, що в'ни звоювали:
„Ми підемо, пане брате, козаків рубати,
А як прийде зла година, будем утікати!“
Розплачеть ся, розтужить ся, Потоцького жона:
„Чи я-ж тобі, пан Потоцький, давно не товкла?
Давно уже ти, Потоцький, з козаки воюєш,
Ти козаків не звоюєш, свою силу згубиш!...“

IX. Перебийніс.

Ой, почувайте і повідайте,
Що на Україні повстало,
Що за Дашовим під Сорокою
Множество Ляхів пропало!
А Перебийніс водить не много —
Сімсот козаків з собою,
Рубає мечем голови з плечей,
А решту топить водою!
Ой, пийте, Ляхи, води з калюжі,
Води болотнянії,
А що пивали на тій Україні
Пива та меди ситнії!
Дивують пани, песькії сини,
Що козак уживає...
Уживає козак шуку-рибаху,

Ще із водою соломаху.
Та по чім козак славен?
З мушкетом стане, аж серце вяне,
А Лях від жаху вмирає!
Ой, бачиш Ляше, що наш Хмельницький
На жовтім піску підбив ся?
Від нас козаків, добрих юнаків
Ні один ляшок не скрив ся!
Ой, диви ся, Ляше, що козак скаче
На воронім коню перед тобою?
Ти, Ляше, злякнеш, із коня спадеш,
Сам присиплеш ся землею.
Ой, бачиш, Ляше, що по Случ наше,
По Костяну ю могилу,
А що не схотіли, забунтували
Тай ви втеряли Вкраїну.
Зависли Ляшки, зависли,
Як чорна хмара на Вислі...
Ляцькую славу загнав під лаву,
Сам бравий козак гуляє!
Нуте, козаки, у скоки,
Заберемо ся під боки,
Заженім ляшка, вражого сина,
Аж за Дунай глибокий!
Ой, нависли Ляхи, нависли
А як ворони на вищні..
Не попустимо ляхви із Польщі,
Поки нашої жизни!
Гей, нуте-ж, козаки, нуте-ж у скоки,
Поберемо ся в боки,
Загнали Ляхів аж за Вислу,
Не вернуть ся і в три роки!

— — — — —

Загнали Ляхів аж за Вислу,
Не вернуть ся і в три роки!

Х. Похід в Волощину.

Із Низу, із Дніпра тихий вітер повіває,
Військо козацьке в поход виступає:
Тільки Бог сьвятий знає, Бог сьвятий відає,
Що Хмельницький думає-гадає!
Об тім не знали ні сотники, ні полковники,
Ні отамани курінні, чури козацькі,
Ні мужі громадські.
Тільки Бог сьвятий знає,
Що наш пан гетьман Хмельницький,
Батько Зинов Богдан чигиринський,
У городі Чигирині задумав, вже й загадав.
Дванацять пар пушок*) вперед себе відіслав,
А ще стиха до козаків словами промовляв:
„Козаки ви, молодці, ідїть же ви рідні!
Прошу я вас, добре дбайте,
Та в охотнеє військо поспішайте!“
За гетьманом Хмельницьким козаки йдуть,
Як ярая пчола гудуть.
Которий козак не має в себе
Шаблі булатної, пицалі семипядної,
Той козак кий на плечі забирає,
За гетьманом Хмельницьким
В охотне військо поспішає.
Як до річки Дністра прибував,
Сам Хмельницький наперед всіх рушав,
На три части козаків переправляв,
А ще до города Сороки прибував,
Під городом Сорокою шанці копав
У шанцях куренем стояв.
А ще од своїх рук листи писав,
До Василя молдавського посилав,
А в листах приписував, словами промовляв:
„Ей, Василю молдавський, господарю волоський!
Що тепер зі мною будеш думати й гадати:
Чи будеш бить ся, чи будеш мирить ся?

*) гармат.

Чи на примирє будеш приймати,
Чи славної Волоцини половину віддавати?
Чи городи свої волоські уступати,
Чи червінцями полумиски сповняти,
Чи будеш гетьмана Хмельницького благати?“
Тодіж Василій молдавський,
Господар волоський, листи читає,
Назад відсилає, а в листах приписує:
„Пане гетьмане Хмельницький,
Батьку, Зинов Богдане чигиринський!
Не буду я з тобою ні бити ся, ні мирити ся,
Ні городів тобі своїх волоських уступати,
Ні червінцями полумисків сповняти.
Не лучче-б тобі покорити ся меншому
Не нужли мені тобі старшому?“
От, тоді-то Хмельницький сії слова зачував,
Так він сам на доброго коня сїдав,
Коло города Сороки поїзджав,
На город Сороку поглядав,
І ще стиха словами промовляв:
„Ей, городе, городе Сороко!
Ще ти моїм козакам не заполоха!
Буду я тебе доставати,
Буду я з тебе великої скарби мати,
Свою голоту наповняти,
По битому тарелю на місяць жалованя давати!“
От, тоді-то Хмельницький як похвалив ся,
Так гаразд добре й учинив:
Город Сороку у неділю рано до обїда взяв,
На ринку обїд пообїдав,
К полудневій годині до города Сочави припав,
Город Сочаву огнем запалив
І мечем ізплїндрував.
Тоді Ляхи із города із Сочави утікали,
Василю молдавському знати давали.
То Василь молдавський до Яс прибуває,
Словами промовляє:
„Ой, ви Яси мої, Яси! булисте дуже красні,
Та вже не будете такі, як прийдуть козаки!...“

*

От, тоді то Василь Молдавський,
Господар волоський,
Від своїх рук листи писав,
До Николая Потоцького, гетьмана польського, по-
[силав:

„Ей, Николо Потоцький, гетьмане польський!
За дорогими напівками, бенкетами уганяєш,
Чом ти Хмельницького не єднаєш?
Ти-ж бо то на славіній Україні пєш, гуляєш,
Та об моїй ти пригоді нічого не знаєш.
Що-ж то в вас гетьман Хмельницький?
І десь узяв ся такий то Русин,
Що всю мою землю волоську обрушив!
Вже почав він землю кінськими копитами орати,
Кровю молдавською поливати!
Все моє поле копєм ізорав,
Усім моїм Волохам, як галкам,
З пліч головки познімав;
Де були в полі стежки, доріжки, —
Волоськими головками повимощував;
Де були в полі глибокі долини, —
Волоською кровю повиповнював.“
От, тоді то Николай Потоцький, гетьман польський,
Листи читає,
Назад відсилає, а в листах прописує:
„Ей, Василю Молдавський, господарю волоський!
Колиж ти хотів в своїй Волощині
Тихо проживати,
Було тобі Хмельницького
У вічній часи не займати!
Бо дав ся мені гетьман Хмельницький
Гаразд добре знати:
У первій війні на Жовтій Воді
Пятнацять моїх лицарів стрічав,
Не великий їм одвіт віддав:
Всім, як галкам голови з пліч поздіймав;
Трох синів моїх живцем узяв,
Турецькому салтану в подарунку відіслав;
Мене, Николая Потоцького, гетьмана польського,
Три дні на прикові край пушки держав,

Ані пить мені, їсти не дав!
То дав ся мені гетьман Хмельницький
Гаразд добре знати.
Ой, тепер я буду добре знати,
Буду його во вік вічний памятати,
До віку вічного України не займати!“
То пан Хмельницький добре учинив:
Польщу засмутив, Волощину побідив,
Гетьманщину звеселив!
В той час була честь, слава,
Військова справа,
Сама себе на сьміх не давала,
Неприятеля під ноги топтала!

ХІ. Польські насильства і нове повстанє.

1.

Ей, чи гаразд, чи добре наш гетьман Хмель-
ницький учинив,
Що з Ляхами, з мостивими панамі, у Білій Цер-
кві замирив?
Та велів Ляхам, милостивим панам,
По козаках, по мужиках стацією стояти,
Та не велів великої стації вимішляти,
Ані козаку ні мужику жадної кривди починати.
То ще-ж то, Ляхи, милостиві пани,
По козаках і по мужиках стацією постали
Та великую стацію вимішляли.
Та вжеж пани-Ляхи на Україні три місяці стояли;
Стало на четвертий місяць повертати,
Стали пани-Ляхи спосіб прибирати,
Від козаків ключі повідбирали
Та стали над їх домами господарями...
То вжеж Лях містом іде
Казав би, як свиня нескребана ухом веде.
То Лях до корчми приходяє,
Як свиня ухо до корчми прикладає,
Іще слухає Лях, прослухає,
Що козак про Ляхів розмовляє,
Чи судить його де козак або мужик...

У корчму уходжає та козака за чуб хватає.
То козак козацький звичай знає:
То будь то до Ляха медом-шклянкою,
Або оковитою-горівкою чаркою витає,
А тут Ляха за чуб хватає
І межі очі шкляницею шмагає,
І келепом по ребрам торкає,
Іще стиха словами промовляє:
„Не лучче-б тобі, Ляше, превражний сину
В Польщі з своєю жінкою спати,
А ніж в корчму вхождати?
Ей, Ляхи-ж ви, Ляхи мостивії пани!
Хотяж ви від нас ключі повідбирали
І стали над нашими домами господарями, —
Хотя-б ви нашу компанію не паходжали!“
Тоді-ж козаки стали у радї як малії діти,
У неділю рано Богу помолившись,
Від своїх рук листи писали,
До гетьмана Хмельницького поспішали,
А в листах прописували:
„Пане гетьмане Хмельницький!
Батьку Зинов наш чигиринський!
За що ти на нас такий гнів положив?
На що ти на нас такий ясир*) наслав?
Уже-ж ми тепер ні в чому волї не маєм;
Ляхи, мостивії пани, від нас ключі повідбирали,
І стали над нашими домами господарями.
Звели нам з Ляхами великий бунт зривати!...“
Тоді то пан Хмельницький добре дбав,
Козаків до схід сонця у похід випроважав
І стиха словами промовляв:
„Гей, нуте діти, козаки-друзі!
Прошу я вас, добре дбайте,
По три, по чотири з куренів вставайте
І до дрючків і до оглобель хватайте!
На славу України прибувайте
І Ляхів-панів у нічку, у четвертеньку
Так як кабанів зганяйте!

*) неволю.

Ляхів, мостивих панів, у пені рубайте,
Кров їх ляцьку у полі
З жовтим піском мішайте,
Нашої славної України у поругу не подайте!“
То вже-ж із куренів по три, по чотири вставали,
До дрючків і до оглобель хватали
І Ляхів-панів, так як кабанів,
У нічку у четвертеньку заганяли.
Тоді Ляхи, мостивії пани, догадливі бували,
Усі по лісах, по кущах повтікали.
То козак і лісом біжить,
А Лях за кушем лежить і лежачи дріжить:
То козак Ляха за кушем знаходить,
Келепом межі плечі наганяє
І стиха словами промовляє:
„Ей, Ляхи же ви, Ляхи, мостивії пани!
Годі-ж вам по за кущами валять ся,
Пора до ваших жінок на опочивок іти:
Уже ваші жінки і подушки поперебивали,
Вас Ляхів, мостивих панів, ожидали!“
То вже оден козак лугом біжить;
Коли дивить ся на кущ, аж кущ дріжить;
Коли дивить ся у кущ, —
Аж у кущі Лях як жлудко лежить.
То козак козацький звичай знає,
Із коня встає і Ляха за чуб хватає.
І келепом по ребрах торкає.
То Лях до козака словами промовляє:
„Луччеб, козурю*),
Могли мої очі на потилиці стати,
Ніж би я міг ізза річки Висли
На Україну поглядати!“
Тоді то Ляхи козаків рідними братами уживали:
„Ей, козаки, ріднії брати!
Коли-б ви добре дбали та нас за Вислу-річку
Хоть у одних сорочках пускали!“
От, тоді-то Ляхам Бог погодив,
На Вислі-річці лід обломив.

*) козаче

Тоді козаки Ляхів ратували, —
За патли ~~х~~в'ятали,
Та ще й далі під лід підпихали
І ~~сти~~ха словами промовляли:
„Ей, Ляхи-ж ви, Ляхи, мостивії пани!
Колись наші діди над сею річкою козакували
Та в сій річці скарби поховали.
Як будете скарби находити,
Будем з вами по полям ділити,
Тоді будем з вами за рідного брата жити.
Ступайте, тут вам дорога одна —
До самого дна!...“

2.

Ой, в Чуті, в лісі козаки гуляли,
З ляцької області добич вони мали
Дерли вони панів, дерли і Ляхів;
Де жид багатий, то й того не минали.
Пам'ятайте ляшки, де козацькіі шляшки
Тай не забувайте і нас споминайте.
Бо як ми живі будем, то зас не забудем,
Хоч у десять років, то до вас прибудем.

ХІІ. Запорожець.

Хоть дивись на мене, та ба, не вгадаєш,
Відкіль родом, і як зовуть, ні чичирк*) не знаєш.
Коли трапилось кому у степах бувати,
Той може прізвисьце моє угадати...
А в мене ім'я не одно, а єсть їх до ката;
Так зовуть, як набіжить на якого свата:
Жид з біди за рідного батька почитає,
Милостивим добродієм ляхва називає..
Тепер, бачу, на світі біда,
Що мене відцурав ся рід,
Не бій ся, як був багат,
То казали: „Іван брат“;
А тепер, ях нічого не маю,

*) ні трохи

То й ніхто й не знає.
А як розживеться голода, тай загуляє,
Тоді до чорта роду і всякий пізнає...
Гай, гай! Як я молод бував,
Що то в мене була за сила!
Як Ляхів боров, то й рука не трусила.
Бачу, що вже не добра літ наших година,
Скоро цвіте і вяне, як у полі билина.
Хоча-ж міні і не страшно на степу вмирати,
Тільки жаль, що нікому буде поховати.
Татарин цурається, а Лях не приступить,
Хиба яка звірюка за ногу в байраки поцупить.
І справді, пристарівшись, на Русь пійти мушу,
Бо там обпоминають попи мою душу.
Тількиж міні не хочеться на лаві вмирати,
Ще тягне охота з Ляхами гуляти!
Хоч уже і зледащів, однак чують плечі:
Здається поборовся б і ще з Ляхами гречи*)
Іщеб прогнав панів за Вислу хоч трохи,
Гинулиб Ляхи, як від жару блохи!...
Случалось міні не раз в степах варить пиво:
Пив Турчин, пив Татарин, пив і Лях на диво;
Богацько лежить і тепер з похмілля
Мертвих голов і кісток від того весілля!
Надія в мене певна: мушкет сіромаха,
Та ще не заржавіла шабля моя сваха.
Хоч вона не раз кровю вмила ся,
Таки й тепер, як би розізлила ся,
То неоден панок лобом двиним стане,
Колиж втікать хвалить ся, на спису застряне.
А як лук натягну, брязну тятивою,
То мусить з поля втікати хан кримський з ордою.
Гей, нутеж ви, степи, горіть пожарами,
Бо вже час кожухи мінять на жупани з Ляхами!...
Козак Іван Виногура.
У нього добра натура;
В Польщі Ляхів оббирає,
Смертю карає!

*) деше.

ХІІІ. Вольна Україна.

1.

Ой, служив же я, служив пану католику,
А тепер йому служити не стану до віку.
Ходить ляшок по риночку, шабельку виймає,
Козак його не боїть ся, шапки не здіймає,
Кинувсь ляшок до шабельки, а козак до друка:
„Тепер тобі, вражий Ляше, з душею розлука!“

2.

Та не має лучше, та не має краще,
Я у нас на Вкраїні:
Та не має Ляха, та не має пана,
Не буде зміни!
Ой, не буде лучше, ой не буде краще,
Як у нас на Вкраїні,
Та не має Ляха, та не має Жида
Не буде унії!

Боротьба з Москвою.

ХІV. Руйнованє Запорожа.

1.

Ізза гори, з-за Липану вітер повіває,
Та вже Москва Запороже кругом обступає.
Ой, облягла, обступила, та в город вступила,
Московськими знаменами город закрасила.
Пішла Москва по куріням запасу збирати,
Як би Січу розорила, зачала гадати.
Взяли сотню, кошового і писаря полкового:
Щоб не було Запорожа поки сьвіта того!
Ой, покрилось Запороже густими лозами,
Не повернем щастя-долі гіркими сльозами!

2.

Ой, з-за гори, з-за крутої вітер повіває,
Хитрий Москаль край козацький кругом обнімає.
Наші козаченьки, наші молоденькі
Ніде в страху не бували;
Сорок тисяч Москви, виборного війська
У пень вибивали!
Наші козаченьки, наші молоденькі
Та невеселі стали,
Гей, обступила вража драгунія
Та всіма сторонами.
Ой, обнявши та запорозький край, в куріні всту-
Ой, уступивши та в куріні, запас відбирає. [пає,
Ой, по тім боці та у Підпільні широка гребля;
Ой, не одному же Запорожцю оббив Москаль ребра.
Ой, по тім боці та у Підвальні залізнеє круця;
Ой, плачуть славні Запорожці, із Січи ідучи...

XV. Московські насильства.

1.

Та ще не сьвіт, та ще не сьвіт, та ще не свитає
Та хитрий Москаль запорозьку землю та кругом
[обіждає.
Ой, обїхавши запорозьку землю, став степ межу-
[вати,
Ой, став городи, панські слободи по річках сажати.
Ой, обсадили панські слободи, та не будуть владіти
Ой, очистимо нашу Україну по саму границю!

2.

Москалики, соколики!
Поїли ви наші волики,
А як вернете здорові
То поїсьте ще й корови...

ХVІ. Московська зрада.

Ой, пише Москаль листи до кошового: „Ой
[ідіть до нас жити,
Що віддам землю та по прежньому, по Дністер-
[границю.“
— „Ой, брешеш, брешеш превражий Москалю,
[се-ж ти хочеш обманити;
Ой, як підемо в твою землю, то будеш лоби го-
[лити!“
„Ой, не бійте ся славні Запорожці, та сього-нічого,
Ще-ж я в своїм білому царстві та не зрадив
[нікого.“

Ой, уже-ж то славні Запорожці та й неве-
[селі стали,
Ой, облягли їх, облягли Москалі всіма сторонами.
— „Уклонились тому Москалеви, а ще ми його
[не знали.
Кругом церкви, церкви січової та й калавуром*)
[стали,
Ой, сьвященику, отцю Владимиру, служити**) не-
[дали.
Вражі пани, русські***) генерали, єретичі сини,
Край веселий, степ широкий тай занапали!“
Тече річка невеличка, та підливає кручі;
Заплакали Запорожці та в Туреччину йдучи.

*

Ой, летіла бомба з московського поля та се-
[ред Січи впала;
Ой, хоч пропало славне Запороже, та не пропала
[слава!

*) сторожею.

**) службу правити.

***) московські.

З М І С Т.

	СТОРОНА
Передне слово	3
Татари і Турки.	
I. Татарські напади.	
Зажурилась Україна	5
За річкою огні горять	5
Коли Турки воювали	5
Ой, у полі береза стояла	6
II. Турецька неволя.	
Ой, на Чорному морю	7
III. Мати виряджає сина в похід.	
Ой, по горах сніги лежать	9
IV. Поверот з походу.	
Ой, панове молодці, відкіль йдете	10
Боротьба з Польщею.	
V. Перші повстання.	
Ой, то Ляхи — вражі сини	10
Розлили ся круті бережечки	11
Ой, на біду, на горе козак уродив ся	11
VI. Жовті Води.	
Чи не той то хміль	11
VII. Корсунь.	
Ой, обізвав ся пан Хмельницький	12
VIII. Плач графині Марини Потоцької.	
Засвітали козаченьки	15
IX. Перебийніс.	
Ой, почувайте і повідайте	15
X. Похід в Волощину.	
Із Низу, із Дніпра	17
XI. Польські насильства і нове повстанє.	
Ей, чи гаразд, чи добре	20
Ой, в Чуті, в лісі	23
XII. Запорожець.	
Хоть дивись на мене	23
XIII. Вольна Україна.	
Ой, служив же я служив	25
Та, немає лучше, та не має краще	25
Боротьба з Москвою.	
XIV. Руйнованє Запорожа.	
Ізза гори, з-за Лиману	25
Ой, з-за гори, з-за крутої	25
XV. Московські насильства.	
Та ще не сьвіт, та ще не сьвіт	26
Москалики соколики	26
XVI. Московська зрада.	
Ой, пише Москаль листи	26

Відозва в справі книжок.

Просьвітний Кружок українських академіків у Львові, — вважаючи бібліотеки по наших читальнях і товариствах найважнішою справою просьвітнього руху, — постановив уложити каталог (спис) книжок, які повинні бути в кожній бібліотеці.

Для того відносимося до всіх, що займаються просьвітною роботою по селах і містах, щоби порозуміли ся зі своєю громадою, чи з кружком знайомих і прислали нам збірну відповідь від усіх на отсі питання:

I. 1) Чи в їх селі (або місті) є бібліотеки? 2) До кого вони належать? (до товариств, до шкіл, чи до приватних осіб?). 3) Кілько в тих бібліотеках є книжок? 4) Кілько людей позичало книжки в останнім році? 5) Кілько в передостаннім? 6) Кілько книжок визичено в останнім році? 7) Кілько в передостаннім?

II. 1) В яким віці були ті, що зичили книжки? 2) Кілько між ними було мущин а кілько жінок? 3) Кілько біднійших, а кілько богатших? 4) Які книжки подобають ся всім? 5) Які книжки подобають ся старшим? 6) Які молодшим? 7) Які хлопцям, які дівчатам? (Подати заголовки тих книжок.).

III. 1) Котрі книжочки видання „Просьвіти“ подобають ся, а котрі ні? (Написати, як книжка, що подобає ся [або ні] називає ся!). 2) котрі книжочки видання Качковського подобають ся, а котрі ні? 3) Котрі книжочки Педагогічного Товариства, Видавничої Спілки і Бібліотеки Насальського подобають ся, а котрі ні? 4) Що в тих книжочках подобаєть ся, а що ні? 5) Котрі оповідання в календарях „Просьвіти“, Русского Слова“ і інших, (де їх читають), найбільше подобали ся? 6) Котрі не подобали ся? 7) Котрі польські або московські книжки, (де їх читають), найбільше припали до смаку людям?

Просимо прислати нам не тільки відповіді на отсі питання, але взагалі свої уваги про те, яких книжок найбільше люди домагають ся, та які книжки по вашій думці найпотрібніші. А на наші питання просимо відповісти докладно, то значить на кожде з тих 21 питань, і то по правді. Коли-б на яке питанє ви не могли відповісти, то просимо виразно написати, чому не відповідаєте на те питанє. Сі відповіді мати-муть велике значінє так для нас, як і для тих, що пишуть книжки. Тому просимо прислати як найбільше, як найширших відповідей на адресу:

Юліян Балицький, Львів, Кохановского 1 Д., „Академічна Громада“.

В кожній читальни „Січи“, „Соколї“ повинні бути отсї книжки:

Грушевський: Про старі часи на Україні	0:60	К.
Драгоманів: Про козаків, Татар і Турків	0:24	„
„ Рай і поступ	1:00	„
„ Про заздрих богів	0:25	„
„ Швайцарська республіка	0:24	„
„ Євангельська віра	0:10	„
Франко: Панщина і її скасоване	0:60	„
„ Коваль Бассім, казка	1:60	„
„ З бурливих літ, оповіданє	2:00	„
„ Лис Микита	1:00	„
„ Вибір деклямацій	0:50	„
„ Звірячий бюджет	0:04	„
Будзиновський: Австрія чи Польща?	0:70	„
„ Козаки у С. Руданського	0:30	„
„ Козацькі часи в народній пісні	3:00	„
„ Хмельниччина в Галичині	0:30	„
„ Хрунь і чорт	0:20	„
Збірник січових пісень	0:40	„
Гоголь: Тарас Бульба	0:60	„
Гавлічек: Вибір поезій	1:60	„
Ленав: Іван Жижка	0:14	„
Лозинський: Тарас Шевченко	0:40	„
Маковей: Весняні бурі	0:20	„
„ Ярошенко, повість	3:60	„
Марта Борецька, оповіданє	0:60	„
Назарук: Суд Довбуша	0:10	„
„ Про вшехполяків	0:90	„
Старицький: Облога Буші, повість	0:40	„
„ Богдан Хмельницький, повість	2:00	„
Степняк: Підземна Росія	3:00	„
Толстой: Схаменіть ся	0:20	„

Чайківський: За сестрою 0.60 К.
Безсторонний: Об'єктивний погляд на обрядові
відношення в Галичині 0.60 „
Твори Степана Руданського том I. (нове
видане) ціна 1.00 „

Вже вийшло нове видане „Кобзаря“ Тараса Шевченка
в двох книжках по 1 К — разом 2 К.

Всі ті книжки можна дістати за попереднім надіслан-
ням грошей на адресу: **Книгарня Наукового Тов-**
ім. Шевченка, Львів, вул. Театральна ч. 1.

На оплачене пересилки треба долучити:

20 сот. при книжках, що коштують до 1 К.

30 сот. „ „ „ „ „ 2 „

60 сот. „ „ „ „ „ 5 „

При замовленнях на суму більшу як 20 К. книгарня
сама оплачує пересилку.